

Könyvismertetés

„Magyarország régészeti topográfiája” 4. kötet

Dax Margit—Éri István—Mithay Sándor—Palágyi Szilvia—Torma István.

Veszprém megye Régészeti Topográfiája
A pápai és zirci járás

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 290 l. 38 t.+4 melléklet

A pápai és zirci járás régészeti lelőhelyeinek közzétételével teljessé vált Veszprém megye régészeti topográfiája. Az MTA Régészeti Kutató Intézete és Veszprém megye az országos sorozat elindításával úttörő munkát vállalt magára, de éppen ennek következménye, hogy a pontos szerkesztési elvek, a közzététel módszere még nem kristályosodott ki. Az egyes kötetek módszerében elég sok eltérést fedezhetünk fel. Nem kívánunk itt részletes összehasonlítást és értékelést végezni, mégis néhol utalnunk kell a korábbi kötetek gyakorlatától eltérő megoldásokra.

A „Bevezetés” utalva a 2. kötet bevezetésében leírt módszerre, csak a terület sajátos problémáira tér ki. Ezek között kell megemlíteni, hogy a pápai és a zirci járás a megye legkevésbé kutatott területei. Ez elsősorban annak tudható be, hogy a terület központjában, Pápán csak 1960 óta működik a helytörténeti múzeum. Nem említi a bevezetés, de a munkát nagyban megnehezítették a terepviszonyok. A terület jelentős része erdővel benőtt domb vagy hegy, ahol a lelőhelyek felfedése szinte reménytelen. Ez alól csak a tumulusok, a földsáncok és az egykori köépületek romjai képeznek kivételt. Elsősorban az alapos terepbejárásoknak köszönhető, hogy mindezek ellenére 762 lelőhelyet ismertet a kötet (figyelembevétel, hogy egyes lelőhelyek több koron át is lakottak voltak 1042 különböző korú lelőhelyet ismerünk a területről).

A jelmagyarázat és a jelkulcs egyik eddigi kötettel sem azonos. Úgy tűnik, hogy a 2. és a 3. kötet jeleit próbálja egyesíteni. A leletek jellegéből fakadóan több jel kimaradt. A 2. kötethez képest megváltozott a temető jelzése. Úgy véljük, hogy a 2. kötetben bevezetett □ jobb, mert így a telep és a temető jele nem téveszthető össze (erre már Németh P. is rámutatott: VMMK 10/1971/347.). Összehasonlítva a 3. kötettel, egyesítette a halom és a halomsír jelét. Az ismeretlen rítusú temető jelei is csak hasonlítanak (∅ és ⊙). Az út jele megmaradt a 2. kötetből. Ugyanígy a koravaskor jelölésére a V a Kv helyett. Hiányzik a falutérképeken gyakran szereplő kövér pont (●), mely a lelőhelyek bizonytalan vagy nagyon kis kiterjedésének jele. Ugyanígy a bizonytalan kor jelölésére szolgáló kérdőjel (?). A zárójel a jelkulcs szerint a bizonytalan helyet jelöli, a szövegben azonban találkozunk vele mint a bizonytalan kor jelével is. Jó lenne végre egy egységes jelrendszert kidolgozni, amihez minden ezután megjelenő topográfiai kötet alkalmazható.

A felhasznált forrásanyag és rövidítéseinek jegyzéke után következik a munka lényege: a lelőhelyek leírása, az ott talált leletanyag rövid ismertetése és meghatározása, középkori településeknél kiegészítve a legfontosabb írásos adatok felsorolásával (17—269.). A lelőhelyeket az 1962-es közigazgatási beosztás szerint, a mai települések abc sorrendjében sorolja fel. Egy-egy mai falu határán belül a lelőhelyeket a 3. kötet rendszertelen felsorolása után újra a 2. kötethez hasonlóan közli. Először a belterületet, ill. a mai falu középkori előzményét ismerhetjük meg, majd a külterület lelőhelyei következnek, többnyire É-ről D felé haladva. Ettől csak néhány esetben találunk eltérést. Pl. Borzavár, Egyházaskesző, Gic és Nagydém. A lelőhelyek meghatározása precíz, csak helyeselni tudjuk, hogy a 3. kötet után újra megtaláljuk a lelőhely száma után a helynevet. A leletanyagot röviden jellemzik is (a régi, publikálatlan anyagot részletesebben is közlik, a korábban tévesen közzétett tárgyak adatait kiigazítják). Mindez nagy segítséget nyújt a kutatóknak. Példaként említhetem, ha az Árpád-kori lelőhelyeken találtak cserépbográcsot, azt a leírásban mindig megemlítik.

Mielőtt részletesebben foglalkoznék a középkori lelőhelyekkel és faluazonosításokkal megemlítem, hogy a „Gyűjtemények” mutatójában szerepel a Darnay Gyűjtemény, de az onnan származó adatokat a sümegi Darnay-Múzeum Ingyen Naptárából, ill. Rhé Gy. feljegyzéséből vették. Az anyag nagy része elveszett ugyan a II. világháború során, de a leltárkönyv megvan a Balatoni Múzeumban. Ezt átlapozva a következő tárgyakat találtam. *Csetény* 20*** (21.) 45,6 cm h, 3,2 cm sz bronzkard (ltsz. 1401.); 22,1 cm h, 2,6 cm sz bronztőr (ltsz. 1419.); *Borsosgyőr* 17*** (70.) 26,5 cm m agyagedény, feltehetően őskori (ltsz. 2695.); *Döbrönte* 24/1 (90.) 52 cm h, 4 cm sz hiányos köpűjű vaslándzsa. A leltárkönyv szerint a lelőhely Döbrönte (Veszprém vm.) Vörös barátok klastroma. Valószínűleg a döbrönte vár területéről származik. (ltsz. 13381.); *Pápa* 61*** (207.) későközépkori kengyel pár (ltsz. 10665—10666.), későközépkori vas kulcs és zárszerkezet (ltsz. 15114. és 15122.); *Pápakovácsi* 63*** (210.) a Rhé Gy. által Sümegen látott kőeszközökből egy megmaradt. Trapéz alakú szürkészöld szerpentin vakaró (ltsz. 212., új ltsz. 58.374.1.).

A leletkataszter legproblematisabb részét a középkori lelőhelyek képezik. A földrajzi viszonyok megnehezítették a kutatást. Ehhez járult, hogy sok közép-

kori falu átvészelt a törökkort, és ma is egykori helyén található. A belterületen szintén akadályokba ütközik a gyűjtés, a szerzők viszont arra törekedtek, hogy valamennyi, a középkori források által említett települést beazonosítsanak, helyhez kössenek. Gyakran találkozunk olyan megfogalmazással: „Erre utal az a tény, hogy a külterületeken nem találtunk vele összefüggésbe hozható telepnymokat” 36/1 Belterület (124.). Ezért a mai Kemeneshőgyész falu helyére teszik a középkori Hőgyész falut. Még a bizonytalan helyet jelölő () jelet sem tették ki. Bizonytalanak érezzük Nagyacsád, Simaháza és Vanyola azonosítását. A középkori Acsádot a mai falu helyén keresik 50/1 (166.), fel sem merül, hogy talán az 50/7 (167.) lelőhellyel azonos, amit Mátéháza helyének határoztak meg. A helynév XIII—XIV. századi, a lelőhelyen viszont szép számmal találtak Árpád-kori kerámiatöredékeket. A 73/5 lelőhelyet (238.) a dülönév alapján azonosították Simonházával. A késői helynév első említését 1466-ból ismerjük, a lelőhelyen viszont csak Árpád-kori kerámiát találtak. A középkori Vanyolát a mai falu helyére teszik. Ezt sem régészeti anyag, sem a falu temploma nem támasztja alá. A török-korban többször el is néptelenedett. A falu határában levő másik középkori lelőhelyet Udvarnok faluval azonosítják, melynek egyetlen okleveles említését sem ismerjük, csak egy XVIII. századi térképen nevezik az 1,5 km-nyire lévő Vicsse pusztát Udvarnok-pusztának 76/4 (250.) Valószínűbb, hogy a 76/4 lh. azonos a középkori Vanyolával.

Nem egységes a () jel használata. Hol a település helyének, hol korának bizonytalanságát jelöli. A 29/1 (103.), 30/1 és 7 (105.), 37/1 (127.), 49/1 (162.) és a 72/1 (234.) lelőhelyek a falutérképen bizonytalan helyűek, a szövegben azonban nem. Ide vonhatók a következő ellentmondások: a 36/1 lelőhelyet (124.) 1290-ben, a 65/1 lelőhelyet (214.) pedig 1292-ben említik először. Mindkét lelőhely a mai falu belterületén van. Sem régészeti leletek, sem a falu temploma nem utal a település korára, mégis az előbbinél a kor jelzése Á-Kk, az utóbbinál (Á)-Kk. A 32/1 (111.) és a 44/1 (147.) lelőhelyeknél zárójelbe került a középkori templom jelzése. Mindkét esetben ismerjük a templom középkori említését, és a mai templom körül középkori temetőre utaló csontvázak kerültek elő. A 14/1 (60.) lelőhelynél csak a középkori említés bizonyos, a barokk templomon nincsenek középkori nyomok (10. jegyzet), a 15/1 lelőhelynél (65.) semmi nyoma a templomnak csak okleveles említéseit ismerjük, mégsem került zárójelbe a templom jele. Ugyanez figyelhető meg az 50/1 (166.) és az 53/1 (174.) esetében. Hasonló adatok mellett az előbbinél bizonytalan a lelőhely helye, az utóbbinál nem.

Már *László Gy.* (VMMK 5 [1966] 387—388.), legutóbb pedig *Szakály F.* (VMMK 10 [1971] 470.) felhívta a figyelmet a helynévelemzés felhasználásának jelentőségére. A nyelvészet eredményeinek felhasználása itt még indokoltabb lett volna, mint a korábbi kötetek bármelyikénél. Nagy számban vannak ugyanis olyan középkori települések, melyekről régészeti anyaggal nem rendelkezünk és korukat csak az írásos források alapján

határozhatjuk meg. Ezen a területen is bebizonyosodott, hogy a település keletkezése többszáz évvel is megelőzheti az első okleveles említést. Pl. 70/1 (229.) és 75/7 (245.). Emellett ez a munka egy korábbi hiányt is pótolhatott volna. *Ila B.—Kovacsics J.*: Veszprém megye helytörténeti lexikona. Bp. 1964. c. munkája csak a ma is élő falvak nevének elemzését adja. Az okleveles adatok bőséges ismertetése mellett lett volna lehetőség pár szóban kitérni az elpusztult falvak nevének eredetére is. Mint ahogy néhány esetben hivatkozik is a munka *Ila B.—Kovacsics J.* könyvére. Pl. 3/1 (25.), 63/1 (209.) és 72/1 (234—235.) lelőhelyek esetében. Különösen a korai helyneveknél kellett volna hivatkozni a helynévelemzésre. Példaként a X—XI. századra keltezett foglalkozásnévvel jelölt ill. törzsi nevet viselő településeket említjük. 4/2 (28.) Ordó (Erdőóvótelek): régészeti anyag nincs, első okleveles említése 1240. X—XI. századi helynév (*Heckenast G.*: Főjdelmi (királyi) szolgálonépek a korai Árpád-korban. Bp. 1970. 93. a. 13.). 22*** (86.) Ács: régészeti anyag nincs, első okleveles említése 1465. Korai helynév (*Heckenast G.* im. 91. A. 12.). 4/2 (54.) Szűcs: régészeti anyag nincs, első okleveles említése 1249. Bizonytalanul sorolható csak a korai helynevek közé (*Heckenast G.* im. 124. Sz. 9.). 36/1 (124.) Hőgyész: régészeti anyag nincs, első okleveles említése 1290. Korai helynév (*Heckenast G.* im. 106. hl. 2.). 52/1 (172.) Esztergár: Csak jellegtelen középkori kerámiatöredékek, első okleveles említése 1270. Korai helynév (*Heckenast G.* im. 99. E. 1.). 64/3 (212.) Csatár: régészeti anyag nincs, csak dülönévként maradt fenn az emléke, első okleveles említése 1340. Korai helynév (*Heckenast G.* im. 97. Cs. 31.). 26/4 (95.) Egyházaskesző: csak jellegtelen középkori kerámiatöredékek, első okleveles említése 1398. A Keszi törzsnévből képzett helynév X—XI. századi (*Győrffy Gy.*: Tanulmányok a magyar állam eredetéről. Bp. 1959. 26.). 77/1 (252.) Várjobbágykeszi: régészeti anyag nincs, a település helyét csak a helyi hagyomány őrzi, első okleveles említése 1361. Törzsnévből képzett helynév, korai (*Győrffy Gy.* im. uo.). 32/1 (111—112.) Gyarmat: régészeti anyag nincs, első okleveles említése 1267. Törzsnévből képzett helynév, korai (*Győrffy Gy.* im. uo.). 8/8 (39.) Likivarsány: Árpád-kori kerámiatöredékek, első okleveles említése 1237—39. A törzsnévből képzett helynevekhez hasonló elterjedést mutató X—XI. századi helynév) *Győrffy Gy.* im. 27.). 9/1 (40.) Ság: Árpád-kori kerámiatöredékek, első okleveles említése 1332. A törzsnévet viselő helynevekhez hasonló képzésű és elterjedésű X—XI. századi helynév (*Győrffy Gy.* im. 27.).

Mint említettük, az erdővel borított területeken kilátástalan a települések felderítése. Ezzel kell magyaráznunk, hogy több falu határában egyáltalán nem találtak középkori településnyomokat. Ahol az őskorban és a XVIII. században meg tudtak lepedni, ott joggal feltételezzük, hogy a későközépkori népesség is megélhetett. Nincs középkori település *Borzavár* (71.), *Iharkút* (115.), *Lókút* (141.), *Németbánya* (183.) és *Pénzesgyőr* (215.) határában. Bizonyos körülmények között meg is határozható, hogy középkori településnek kellett lenni egy területen. Erre alkalmas a faluhatárok

vizsgálata. Göcsejben minden esetben sikerült terepbejárásaink során igazolni, hogy ahol a mai falu határa ellentmond a település és a külterületek racionális kapcsolatának — ti. a határ bármely pontja minél könnyebben megközelíthető legyen —, a törökkorban elpusztult falu határának a mai faluhoz csatolásával kell számolnunk. (Pl. Müller R.: Régészeti terepbejárások a göcseji „szegek” vidékén és településtörténeti tanulságaik. Zegerszeg, 1971. 55.) Ezt figyelhetjük meg területünkön Veszprémmvársány határánál (259—260.): 79/1 Varsány, 79/9 Keresztúr; ill. Dáka esetében: 23/1 Dáka, 23/5 Podár (87—88.). Két középkori település határának egyesítésére mutat pl. Porva határa (219.). Ott azonban csak a ma is élő falut ismerjük. Jogos feltételeznünk, hogy a mai határ D-i felében, talán a Pálihálás környékén település élt a későközépkorban. Mindezt nem a kötetet illető bírálatként írjuk le, sokkal inkább a következő kötetek készítőinek figyelmét szeretnénk volna felhívni olyan apróságokra, melyekkel a kataszter teljesebbé válhat, és az anyagközlő munkák után elkészítendő összegezők számára komplexebb anyag állhat rendelkezésre.

A kataszteri rész után következnek a mutatók (271—279.), amelyek az ilyen jellegű munkák kezelhetőségét nagyban befolyásolják. Először a lelet- és időrendi mutatót találjuk, amely az újkortól a középkor végéig tagolja az anyagot. Ezt a tagolást hiányoljuk a középkori résznél. Az 1. és a 3. kötet szétválasztotta az Árpád-kort és a későközépkort. Az őskornál a mutató megkülönbözteti pl. az újkorban a vonaldíszes kerámia kultúrájának régebbi és fiatalabb szakaszát. Pedig utóbbiak, a 26/5 (96.) és 40/10 (136.) lelőhelyek a régebbi vonaldíszes kerámia kultúrájának idején is lakottak voltak már, tehát itt is feltételezhető a folyamatos lakottság, mint egy az Árpád-kortól a későközépkorig lakott település esetében. A legegyszerűbb lett volna szétválasztani a lelőhelyeket Árpád-koriakra és későközépkoriakra, külön felsorolva a jellegtelen középkori lelőhelyeket. A mutató hasznosságát csak emelte volna, ha a középkori településeket a következő csoportosításban adta volna: Árpád-kori, Árpád-kor—későközépkori és csak későközépkori. Ugyanez vonatkozik az összesítő térképre, ahol Árpád-kori, a későközépkori és a mindkét időszakban használt templomok és települések jele ugyanaz. Ez annál furcsább, mert a szöveges részben, a lelőhelyek leírásánál világosan elkülönítik a két kort (Á és Kk). A folyamatosan lakott települések helyén talált leletanyagot is mindig szétválasztják.

Az időrendi mutató után találjuk abc sorrendben az írásos forrásokból ismert középkori településeket a velük azonosított lelőhellyel együtt. Kár viszont, hogy az 1. és a 3. kötettől eltérően nincs mutatója a helyneveknek. Ezzel szemben csak helyeseltjük, hogy a régészeti irodalomban szereplő lelőhelyneveket külön sorolják fel, egyeztetve azokat a mai közigazgatási beosztással. Nem találjuk a 3. kötetben szereplő történeti személynevek mutatóját, viszont a 2. kötethez hasonlóan felsorolják az 1526. előtti birtokosokat. Meg kell még említenünk a múzeumok, gyűjtemények, magángyűjtők mutatóját és a terepbejárások végzőinek fel-

sorolását. A személynevek mutatója csak az 1. kötetben szerepelt.

A mutatókat a táblák követik. Az illusztrációk kérdésében, már az 1. kötet vitája során is eltérő vélemények hangzottak el (VMMK 5 [1966] 382.). Korpusz-szerű anyagközlések vagy típus-táblák legyenek? Az eddig megjelent kötetekben nem egységes a képanyag. Az 1. kötet típus-táblákat közölt, gyakran már többször publikált tárgyakat közölve újra. Úgy véljük, hogy a 2. kötet a legsikerültebb ilyen szempontból. Már csak közöletlen anyagot hozott, nemcsak típusokat, hanem igyekezett a típusokat egy-egy lelőhely anyagából összeválogatni. Így az együtt előforduló típusokat bemutatva az anyagközléshez is közelebb jutott. A 3. kötet közölte eddig a legtöbb anyagot. De a képeket a szöveg közé téve és teljesen különböző korok leleteit együtt bemutatva az anyag felhasználását megnehezítette, mint azt *Németh P.* is már szóvátette (VMMK 10 [1971] 474.). A 4. kötet visszatér a 2. kötet rendszeréhez. Úgy érezzük azonban, hogy a közölt anyag és az egyes korok közötti arányok tekintetében elmaradt attól. A kora- és középsőbronzkort egy tábla mutatja be (4. t.), a későbronzkor viszont egymaga három táblát kapott (5—7. t.). Ezt még indokolhatja a halomsíros és urnasíros kultúra lelőhelyeinek feltűnően nagy száma. A kora- és késővasor is csak egy táblán kapott helyet (8. t.), a római kor anyagát viszont öt táblán tanulmányozhatjuk (9—13. t.). Ez az arány még rosszabb, ha bemutatott tárgyak számát hasonlítjuk össze: vasor 34 db, római kor 253 db. A két korszak lelőhelyeinek száma között nem ez az arány.

Egyes lelőhelyek tipikus anyagának bemutatása magában hordozza az ismétléseket. Jó lett volna erre ügyelni. A római kori táblákon pl. 10 sűrűn vagy ritkábban hornyolt oldaltöredéket és 9 sűrűn bekarcolt díszű töredéket láthatunk. A táblákon bemutatott anyag többsége kerámia. Talán hasznosabb lett volna pl. a Pápasalamonban 64/1 (211.) talált bronzeletet leközölni. A középkort bemutató táblaanyagra is vonatkoznak a mutatóknál elmondottak. (A 2. kötet bár kevesebb leletet közöl, a négy tábla anyagát világosan elkülöníti: X—XIII. századi kerámia, középkori sírletek, középkori vaseszközök és későközépkori kerámia.) Itt már a 16. táblán találkozhatunk későközépkori korsófüllel és bepecsételt kerámiával (10. és 15.), a 18. táblát pedig egy cserépbogrács és egy késő Árpád-kori fazék töredéke zárja. (A kötet nemcsak régészek számára készült, az érdeklődők számára viszont így megnehezítették a tájékozódást.) Az arány sem a legszerencsésebb: a 110 tárgyból csak 32 a későközépkori, holott annak anyaga többszöröse az Árpád-korinak. Nem láthatunk sem rajzban, sem fényképen egyetlen kályhaszemet vagy kályhacsempét, holott az anyagleírásból tudjuk, hogy ez a tárgytípus itt is ismert volt.

A rajzos táblák után következő fényképes táblák már szebb anyagot közölnek és az arányok is helyesebbek.

A könyvhöz csatolt mellékletek, az összegező térképek minősége sajnos azonos az előző kötetekével. Számuk négy, tehát megegyezik a 3. kötetel. (Az 1. kötetben

még hét térkép volt.) Így újra egy térképen találjuk a római, a népvándorlás- és honfoglaláskori lelőhelyeket. A középkori összesítő térképről már említést tettünk. Itt még azt szeretnénk megjegyezni, hogy a térképek számánál megfigyelhető takarékoság nem mutatkozik meg az árban. Az eddig megjelent kötetek közül a 4. a legdrágább. Ez az érdeklődők és a vásárlók számára, tehát a kötet anyagának közkinccsé tételében is minden bizonnyal meg fog mutatkozni.

Veszprém megye régészeti topográfiájának zárókötetéről írott ismertetésünk végén *Éri Istvánt* a Veszprém megyei múzeumok igazgatóját idézzük: „Tervezzük továbbá a megye teljes területét felölelő négy kötet megjelentetése után az értékelő tanulmánykötet kiadását is... ..az utolsó leíró-kötet kéziratának elkészülése utáni egy-két éven belül...” (VMMK 5 [1966] 391.)

Érdeklődéssel várjuk!

Müller Róbert

Könyvismertetés

Veszprém megyei honismereti tanulmányok

A honismereti mozgalom megyei fóruma

Szemelvények a felszabadulási pályázat dolgozataiból. Veszprém, 1972.

A szervezett keretekben folyó honismereti mozgalom mintegy 10 éves időszakra nyúlik vissza megyénkben. Fejlődésében határkövet jelent a Megyei Pártbizottság Agitációs és Propaganda Bizottságának 1971. februári állásfoglalása, s az erre épülő megyi honismereti program.¹

A honismereti mozgalom szerveztségének, tevékenysége céltudatosságának fokozódását az eltelt nem egészen két év alatt máris több számottevő esemény bizonyítja: megjelent az öntevékeny helytörténeti kutatók munkáinak első kötete; 1972 őszén tartotta ülését a megyei honismereti bizottság munkásmozgalmi szekciója, egybekötve Veszprém megye forradalmi munkásmozgalmát bemutató kamarakiállításal. Ugyanez év december elején rendezték meg Veszprémben az első megyei üzemtörténeti konferenciát.

Az agit. prop. bizottság fent említett állásfoglalása „... fontosnak tartja a honismereti és helytörténeti munka eredményeinek bemutatása, módszertani továbbfejlesztése és publikálása érdekében egy időszakonként megjelenő kiadvány tervének kidolgozását ill. megindítását”², — s máris megjelent e célkitűzés realizálásként az első gyűjteményes kötet.

A szerkesztőbizottság helyesen döntött úgy, hogy tematikus köteteket ad ki. Elsőként helytörténeti tanulmányokból válogattak ki szemelvényeket. Azokból a dolgozatokból jelentettek meg részleteket, melyek jó részt hazánk felszabadulásának negyedszázados jubileumára, egy kisebb részük pedig korábbi pályázatokra készült írás.

„Antológiánk azt kívánja ösztönözni, hogy minél több olyan honismereti, helytörténeti munka, írásos visszaemlékezés szülessék, amely a különböző szituációk, akár ennek következményeit szemléletesen, meggyőzően tárja egy-egy falu vagy város lakossága, egy-egy gyár, üzem, gazdaság vagy intézmény dolgozói elé”. — írja köszöntőjében Szász András, a megyei pártbizottság propaganda és művelődési osztályának vezetője —, majd így folytatja: „Szükségesnek és időszerűnek tartottuk és tartjuk eddigi eredményeink bemutatását, módszertani továbbfejlesztését és publikálását.”

E gyűjteményes kötet megjelenítését — hibái ellenére is — üdvözölhetjük. Megérdemli a nyilvánosság elé kerülést, a nyomdai publikálást az a lelkes öntevékeny gárda, amely egyszerűzetből fáradozik megyénkben azért, hogy hozzájáruljon megyénk történeti múltja mélyebb feltárásához, bemutassa az új élet megindulását, a felszabadulás után kibontakozott népi öntevékenységet,

a forradalmi átalakulást, melynek motorja a mi vidékünkön is a munkásosztály marxista-leninista pártja volt.

A lelkes, törekvő öntevékeny helytörténészek közül többen — a lektorok bíráló és segítő gondozásával — figyelemreméltó eredményeket sorakoztattak fel. Ilyenek Rácz István: Az élet megindítása, Szalai Antal: A Nemzeti Bizottság tevékenysége Pápa közellátásában, Huszár János: Pápai krónikája. A jobbák közé tartozik még a balatonkenesei földosztás (Makai Ferenc) és a veszprémi ének- és zenekar története (Gereben Zoltán).

Ez a kötet azért is hasznos, a honismereti mozgalom fejlődése szempontjából, mert így együtt, egy kötetben összefoglalja és jelzi az amatőr helytörténeti kutatások minden erényét és hibáját. A dolgozatok eredményeinek és gyengeségeinek áttekintése és a következtetések levonása fontos tanulságokkal szolgálhat a jövőt illetően, segíthet abban, hogy elkerüljék helytörténészeink a bukatókat, elsajátítsák mindazt, ami e munka színvonalának emeléséhez szükséges.

Mi a kötet tanulmányai többségének erénye? Mindekelőtt az, hogy valóban helytörténetet írtak, bár ezt nagyon eltérő színvonalon sikerült realizálni. Feltártak egy sor forrást, dokumentumot, iratanyagot, amelyek nagy része eddig ismeretlen volt, s ezeket az olvasó kincsévé tették. Örvedetes, hogy többen folyamodtak visszaemlékezések gyűjtéséhez, megvallatták az adott időszak szereplőit, s ezzel életszerűbbé, valóságosabbá tették — az egyedül írásos dokumentumok által nem elég mélyen feltárható történelmi tényeket, összefüggéseket.

A kötet egyik értéke a honismereti kéziratok munkák bibliográfiájának közlése, — Tóth Dezső (teljesnek nem tekinthető) munkája — melyből sokat megtudtunk e mozgalom tömegbázisáról (357 kéziratot mű).

Jól tájékoztatja Éri István múzeumigazgató bevezetője az olvasót és a honismeret öntevékeny kutatóit a megye helytörténeti kutatásának helyzetéről, s hasznos tanácsokat ad az amatőr helytörténészeknek.

A gyűjteményes kötet azt bizonyítja, hogy *a legjobb tanulmányrészletek a politikailag is leginkább fajsúlyos témák közül kerültek ki.* Külön is foglalkozom a legjobb tanulmányok erényeivel, bár kifejezetten hangsúlyozni kívánom, hogy egyik sem hibátlan dolgozat. A bennük rejlő pozitív vonások azonban útmutatásul szolgálhatnak a helytörténet amatőr művelőinek. Huszár János Pápai krónikájának nagy értéke az alapos, munkaigényes visszaemlékezés-gyűjtés, melynek eredményeként